

לבנינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תקכד

כ"ז בשבט תשפ"ה
פרשת "תרומה"

”אֲנִי בָּחַר בְּנִי”

קדושת כלל ישראל

השישי, ברא הקב"ה בצלם אלוקים את נזר הבריאה ובכיר הנבראים - האדם, ונפח בו נשמה אלוקית. מה מקומו של עם ישראל באנושות שנבראה בצלם אלוקים? מהו מקומה של האומה המיוחדת הזו? מהו אפוא עניינה של הבחירה בעם ישראל?

חז"ל לומדים מהפסוקים ש"אתם קרויין אדם"² ולפיכך ישנה הקבלה בין האדם הראשון ועם ישראל - כשם אדם הראשון נברא בסוף הבריאה, כך עם ישראל נוצר בשלב מאוחר יותר משאר העמים.³

**ההכרה
בקדושת כלל ישראל
היא הנקודה העיקרית
הזקוקה לחיזוק
בעבודת ה' שלנו**

”כִּי חָלַק ה' עַמּוֹ”

עניינה של שירת האזינו הוא לפרוס את מסכת-חייו של עם ישראל מראשית ועד אחרית. בזאת שירת

”וְהָיָה בְּפִי בְּדִבְשׁ לְמַחֲזֹק”

לפני שבוע זכינו ברוך ה' לסיים את החזרה - על כל פנים החזרה הראשונית - על הדפים הראשונים במסכת קידושין ולהשיב על מבחן של אהבת תורה. כל כך שמחתי לשמוע מהר"מים שהתלמידים בישיבה עמלו והתאמצו איש-איש לפי כוחותיו וכתבו מבחנים נפלאים. הר"מים אף שאלו כיצד נוכל לבחור את הזכאים לקבל את הש"סים שהבטחנו, הלוא רבים כל כך התאמצו! כל כך שמחתי לקבל את המשוב הזה מהר"מים. אני מאוד שבע רצון שכן האווירה בישיבה.

”בְּצִלָּם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ”

דברים אלו עוררו אותי לעסוק בנושא הבחירה האלוקית בעם ישראל וביחסי הפרט והכלל. הקב"ה ברא בחסדו עולם נפלא וגדול, בבחינת ”עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה”¹. בסופה של הבריאה, ביום

² יבמות, דף סא, עמוד א

³ נצח ישראל, פרק י: ”ישראל הם עיקר המציאות בעולם הזה, כאשר ישראל בפרט נקראים 'אדם'... נברא האדם אחרון אל הכל, לפי שהאדם צורה אל התחתונים והוא השלמת כל התחתונים... ותמצא דבר זה בישראל, שגם הם נבראו באחרונה, ויש להם בזה סגולת האדם שנברא באחרונה. שהרי לא תמצא שום אומה נבראת ויצאה לפועל אחר ישראל”.

¹ תהלים, פרק פט, פסוק ג

בפה מלא "שָׁלֹא עֲשֵׂי גוֹי" ועל "אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים"¹⁰, בבחינת "וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה יָהּ"¹¹.

"הַמִּלְמַד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל"

בשנה האחרונה לתקופת ה'הסדר' שלי, זכיתי ללמוד בחברותא עם חברי הטוב ר' אריה יהושע שטראוס הי"ד במהלך הפסקות הצהריים, את הספר 'תפארת ישראל' למהר"ל. ספר זה עוסק בעניינה של התורה בישראל.

בפרק יז שואל המהר"ל שאלה עצומה: הלוא התורה היא קיום העולם - בלשונו של המהר"ל: "סדר הנבראים" - מדוע אפוא היא לא ניתנה מיד עם בריאת העולם? מסביר המהר"ל שטרם נתינת התורה היה נחוץ לברוא את עם ישראל בתהליך ממושך וקשה. בריאתו של עם ישראל נעשתה באמצעות כור הברזל שבמצרים, שהיה עלינו להיצרף בו ולהיווצר דווקא שם כעם. רק לאחר בריאתו של עם ישראל ישנה אפשרות שתיתן התורה לעולם. כשם שהאדם הראשון נברא אחרון לכל הברואים כך גם עם ישראל נברא אחרון לכל עמים, דווקא משום ש"הוא שלמות הכל, שלמות העולם".

לכן, אומר המהר"ל, התורה לא הייתה יכולה להינתן אפילו לאבות הקדושים, שהלוא אף הם לא היו אלא יחידים. "ובשביל זה לא ניתנה תורה עד שיהיו שישים ריבוא", ריבוננו של עולם המתין עד שעם ישראל יימנה שישים ריבוא נפש, שזהו מספר שלם, כפי שמסביר המהר"ל ב'גבורות ה'"¹². (על כך ניתן להוסיף שהגר"א מווילנה אמר שגם הגאולה תגיע

'האזינו' מתמצתת את אמיתות היסוד של התורה, עד כדי כך שהתורה כולה קרויה על שמה, כאמור⁴: "וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת". אדרבה, לדעת הרמב"ם המצווה לכתוב ספר תורה נובעת מהצורך לכתוב את שירת 'האזינו'⁵.

בשירה זו הקב"ה מצווה אותנו⁶: "זָכֹר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שָׁנוֹת דֹּר וָדֹר" וקורא לנו לבחון את ההיסטוריה האנושית. אם איננו מבינים מספיק טוב, אזי "שָׁאֵל אָבִיךָ וַיְגַדֶּךָ זִקְנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ". כתוצאה מכך, יתגלה כי "בְּהִנָּחֵל עָלֵינוּ גוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם", ה' ברא עולם בו מצויות אומות לרוב ו"יֵצֵב גְּבֻלַּת עַמִּים" וכל זאת "לְמַסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". הסביר זאת רש"י⁷: "בשביל מספר בני ישראל שעתידיים לצאת מבני שם, ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים - הציב גבולות עמים שבעים לשון".

לשם מה נוצר המגוון הרב הזה? ממשיכה התורה: "כִּי חֵלֶק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ". מבאר זאת ה'ספורנו' על אתר⁸: "לְמַסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - בשביל בני ישראל שהיו מתי מספר והיו עתידיים אז לצאת מאותם העמים. והראיה לזה, כי אין לא-ל יתברך חלק במין האנושי אלא עמו, כי כל שאר האומות הם בני אל נכר".

אם כן, ריבוננו של עולם יצר עולם מגוון ומסועף והציב גבולות עמים, מאחר ו"חֵלֶק ה' עִמּוֹ" - הקב"ה בחר לעצמו חלק מכלל הבריאה, והוא עם ישראל.

כמה יש לנו להודות על כך שזכינו להיות בנים לעם המופלא הזה, ולא נולדנו חלילה כחלק מחיות האדם הארורות שבעזה. ודאי שעל כך, ואפילו על כך שאיננו בנים לאומות המתקנות⁹, יש להודות

¹⁰ עיין סדר היום, סדר הבדלה: "שצריך האדם שיכיר שלמותו שהוא מעם סגולה להאל יתברך... ויכיר וידע באמיתות ובנאמנות שלמה שאין חלקו (של הנוכרי) עם הישראל כלל ועיקר, ויתרון זה מזה כיתרון האור מן החשך. נשמתו של ישראל חלק אלוך ממעל, והוא נקרא בן בכור למקום ב"ה כללות האומה... וכל אחד בפני עצמו נקרא בן... ובענין ההבדלה הזאת יבא האדם להכיר את בוראו ית' וית' ולעבוד עבודתו מלב ומנפש כאשר ראוי לו כבן לאביו שחייב בכבודו...".

¹¹ תהלים, פרק קב, פסוק יט

¹² פרק יב: "ואיך יהיה ניתן הסדר התמידי, אשר אין שנוי לו, לאברהם ליצחק וליעקב. כי במה שהם פרטיים, והפרט יש לו שנוי... כי לא שייך התורה, שהיא סדר השם יתברך אשר הוא תמידי, רק אל המקבל אשר עומד בלי שנוי, כי שם הכללי שמו נשאר תמיד. ואין שם עם שהוא עם כללי על אברהם ויצחק ויעקב. רק כאשר יצאו ממצרים אז היו לעם. ובשביל זה לא נתנה התורה עד שהיו ששים רבוא, כי מפני כי מספר ששים הוא מספר שלם".

⁴ דברים, פרק לא, פסוקים יט

⁵ ספר המצוות, עשה יח: "והוא אמרו יתעלה: 'כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת' כי אין מותר לכתוב את התורה פרשיות פרשיות (גטין ס ע"א), כי אמנם רצה באמרו 'אֶת הַשִּׁירָה' כל התורה הכוללת זאת השירה".

⁶ דברים, פרק לב, פסוק ז-ט

⁷ שם, פסוק ז ד"ה ויצב

⁸ שם, פסוקים ז-ח

⁹ עיין אור החיים, שמות, פרק יח, פסוק כא: "שהגם שיש באומות יותר חכמים מישראל, אף על פי כן אותנו הביא ה' אליו ובחר בנו".

לשאלה זו היא שה' בחר בנו להיות לו כעם ולא כיחידים, ככתוב¹⁸: **"הוֹאִיל ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם לוֹ לְעַם"**. ה' בחר בכלל האומה - **"כִּי חָלַק ה' עַמּוֹ"** - וזאת למרות שקיימת בחירה חופשית וייתכן שיהיו כאלה שאינם צדיקים. מהותה של הבחירה בעם ישראל אינה הצד הפרטי, כי אם זה הציבורי והכללי-ישראלי. אמנם, לכלל ישנה אחריות שגם היחידים יהיו שותפים לאומר הכללי של האומה.

רעיון זה אמנם דורש לימוד והעמקה, אך עלינו להתרגל לצורת החשיבה הגורסת כי השכינה שורה בכלל ישראל על כל הגוונים הכלולים בו. הרב צבי יהודה זצ"ל היה חוזר רבות על הרמז בכך שהמילה ציבור היא ראשי התיבות: צדיקים, בינונים ורשעים¹⁹. בדומה לכך היה הרב צבי יהודה נוהג לצטט את דברי רבי צדוק הכהן מלובלין²⁰: **"דשכינה הוא מה שה' יתברך שוכן בתוך לבבות בני ישראל"**. גם אם לא תמיד אכן נראה כך בכל יחיד ויחיד - הרי שזו היא האמת.

"בְּתוֹךְ עַמִּי אֶנֶכִּי יֹשֵׁב"

כאשר מבינים זאת כל השקפת החיים ועבודת ה' משתנות. ככל שאדם מתפתח מבחינה רוחנית הוא נדרש יותר ויותר להכיר את ערכו הגדול של כלל ישראל, שבו שורה השכינה, ככלל וכפרטים, בכל מצב שהוא ככתוב²¹: **"הַשֵּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טְמֵאָתָם"**. ככל שאדם חי יותר ומפנים יותר את ההכרה הזו הוא הולך ונהיה אכפתי יותר כלפי כלל ישראל. גם חייל אינו נלחם מלחמה פרטית כנגד האויב, אלא כדי שצבאו של עם ישראל ינצח²².

ודאי שיש לבנות את עבודת ה' הפרטית, הכוללת את לימוד התורה ויראת השמיים, אולם מטרת-העל

רק כשהיו שישים ריבוא מעם ישראל בארץ ישראל¹³).

"לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם לוֹ לְעַם"

ההכרה בקדושת כלל ישראל היא הנקודה העיקרית הזקוקה לחיזוק בעבודת ה' שלנו. כשעיקרון זה נלמד ומובן הרי שבכוחו להיות חוד-החנית האידיאולוגי של קיומו של עם ישראל. לעומת זאת, כאשר הוא חסר מבצבצות תופעות שונות, הזרות לאמונתנו ולדרכו של עם ישראל.

עניינו של כלל ישראל שייך מאוד לפרשיות המשכן והשראת השכינה, שאנו קוראים בשבועות אלו. הלוא **"השכינה היא כללות ישראל"**, כפי שכותב בעל 'אור החיים' הקדוש¹⁴.

רק לאחר שנברא עם ישראל היה ביכולת התורה לצוות על המשכן ולהתוות את הדרך להופעת השכינה בישראל, ככתוב¹⁵: **"וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכְכֶם"**. תהליך זה רמוז כבר בלשונות הגאולה - תחילה **"וְלָקַחְתִּי אִתְּכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים"**, ורק לאחר מכן: **"וַיִּדְעֶנָּה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"**¹⁶. היינו: תכלית בריאת העולם היא גילוי שם ה', וזאת התאפשר רק לאחר שעם ישראל הופיע על במתי ארץ. הרב זצ"ל חזר על יסוד זה פעמים רבות מספור, ונצטט את אחת מהן¹⁷: **"ישנם בעולם חסידים, פלוסופים, אנשי קודש ואנשי אלקים, אבל אין בעולם אומה, שנשמתה העצמית לא תוכל להשתלם כי אם על פי המגמה של האידיאה האלהית העליונה בעולם, כי אם ישראל"**.

ייתכן וישאל השואל על כך שגם בעם ישראל ישנם אנשים שאינם נוהגים כראוי, ולכאורה הם אינם מתאימים להגדרות שאנו מציגים כעת. התשובה

¹⁸ שמואל א, פרק יב, פסוק כב

¹⁹ כבר לאדן (לחיד"א) על אבות, פרק ב, משנה ד, ד"ה אל: "אל תפרוש מן הציבור - כי צבור ר"ת צדיקים, בינונים ורשעים, ואתה תתחבר עמהם שיהיה תקון לכל ישראל".

²⁰ רס"י לילה, אות נד, פרק טו; שם, אות יט, פרק א (במהדורת הר ברכה)

²¹ ויקרא, פרק טז, פסוק טז

²² עיין אורות, אורות ישראל, פרק ג, אות ה: "הצמאון להבלע כולו ברוח ישראל צריך הוא להתגבר. לחשוב ישראליות. להרגיש ישראליות. לחיות חיים ישראלים, לראות בשמחת ישראל, זאת היא מגמה עמוקה גבוהה ורחבה, מלאה טל חיים של קודש".

¹³ קול התור, פרק א, אות ט: "אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל שישים רבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד, כי מספר זה של שישים רבוא כחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא בדרך נסית"; שם, פרק ב, אות קיח: "שקבוצ גלויות העיקרי הוא לא פחות משישים רבוא". ראה עוד התקופה הגדולה, מבוא לקול התור, פרק ד.

¹⁴ אור החיים, דברים, פרק כב, פסוק יג ד"ה ואומרו כי הוציא

¹⁵ שמות, פרק כה, פסוק ח

¹⁶ שמות, פרק ו, פסוק ז

¹⁷ אורות, אורות התחיה, פרק ב

ותלמידיהם־ממשיכיהם, בונים בתוכיות הנפש את המושג הגדול והקדוש של קדושת כלל ישראל.

כמדומני שמו”ר הרב הדרי זצ”ל סיפר באחת משיחותיו ששאל את הרב צבי יהודה מהו המייחד את תורת הרב, והוא השיב לו שזוהי ”תורת הכלל”²⁷. פירוש המושג ’תורת הכלל’ הוא העיסוק בקדושת השכינה המופיעה בעם ישראל. מתוך כך נוצר גם מבט נכון וחודר ביחס לחזרת עם ישראל לארצו ולבניין מדינת ישראל, המגלמת את חזרת השכינה לציון, כפי שאנו אומרים בתפילותינו: **”וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבָהּ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים”**. לא בכדי כל התפילות מנסחות בלשון רבים וכולן בקשות על הכלל²⁸. גם על לימוד התורה לשאת אופי כללי, כפי שכתוב בסידורים: **”לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינָתָה”**, היינו: חיבור הקב”ה וכנסת ישראל – כלומר: למען השראת השכינה בכלל ישראל.

ככל שיהיה איכפת לנו יותר מכלל ישראל, ככל שנייחד את לימודנו לזכותו, ככל שנקדיש לו את תפילותינו – כך תלך ותתגלה יותר ויותר הופעת השכינה בישראל בפועל. ככל שיהיה אכפת לנו, שזכינו לשמוע את הדברים את הדברים הגדולים ולהימנות על יושבי בית המדרש הזה, כך ילכו הדברים ויתבררו במדינת ישראל, בשיבת ציון, בעם ישראל בארץ ובתפוצות, ומתוך כך גם בעולם כולו.

ברצוני לשתף אתכם שבשבוע שעבר יצאה חוברת חדשה בשם **”וְעֵשִׂי אֱמוּנָה רְצוֹנוֹ”**, העוסקת בבירור **מקומם של לימוד המוסר והאמונה בדור התחייה**. המעוניין לעסוק בבירור נושא זה יכול לקבל אצלי עותק של החוברת, על מנת שילמד בה על חשיבות לימוד התורה הגואלת, שגורמת שתפּעם בנו רוח אחרת, בבחינת **”וְעֵבְדִי כִּלֵּב הָיָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ”**²⁹.

היא בניית עם ישראל, ולא יראת השמיים הפרטית. היראה הפרטית היא אך הדרך והאמצעי לבנות על ידם את יראת השם הכלל־ישראלית, ובזה היא חלק מבניין האומה²³.

ב’קבצים’ כותב הרב זצ”ל דבר שמעורר מחשבה. הרב מסביר שם שהגר”א חשש מתנועת החסידות משום שהיא מבליטה את עבודת ה’ הפרטית, והוא חשש שהדגשה זו עלולה לפגוע בסופו של דבר בתפיסה הכללית²⁴. הדגשה יתירה של הצד הפרטי עלולה להביא לכך שכל אחד ידאג לצדקותו הפרטית ולצמיחתו האישית בתורה, ובזה לא מתגלה ה’. אמנם ברור שהבעל שם טוב לא חשב אחרת, אך הגר”א חשש כיצד עלול תופעת החסידות להתגלגל אל המון הרחב.

באחת מאגרותיו כתב הרב זצ”ל כי **”בדורות האחרונים יפה לנו מאד כל שיחתם של תלמידי הגר”א יחד עם תלמידי הבעש”ט, שהיו עומדים במצב כל כך ניגודי זה לעומת זה”**²⁵. בדורנו, למשל, תלמיד חכם כתב ספר המקביל בין הרעיונות שב’נפש החיים’ – שבשעתו נכתב כספר פולמוסי נגד החסידות – לבין הרעיונות המצויים בעולמה של החסידות²⁶. בשורשן של התנועות הן אכן לא נפרדות, אך היה חשש עמוק ואמיתי מתוצאותיה של עבודת ה’ הפרטית. על כן, כתב הרב זצ”ל שבדורנו כבר בשלה העת לאחדות המושגים בין קדושת הפרט וקדושת הכלל.

”וְשִׁטְטוּ רַבִּים וְתַרְכָּה הַדָּעוּת”

ככל שהוגים יותר בספר ’הכוזרי’, במשנת המהר”ל, בתורת הרב זצ”ל ובנו הרב צבי יהודה זצ”ל

²³ עיין אורות התורה, פרק ב, אות ד: ”וכל מה שמתרבה אור התורה, ועמה חיבתה וכבודה, בלב אחד מישראל, הרי הכח היסודי של האמה מתחזק ומתאמץ”.

²⁴ קבצים מכתב יד קודשן, חלק ב, מחברת בויסק א, אות ב: ”יסוד המחלוקת שהקים הגר”א ז”ל נגד החסידים בעיקרה הוא שהרים ראש החסידים הכונה על המעשה... היא בנויה על יסוד של שלימות היחיד. אבל ההשלמה הלאומית צריכה שתעשה עיקר המעשה, והיחיד אפילו יהי גדול מאד צריך שיגרר אחרי הציבור בכל דבר שנחתם במנין, כמו פסוקות של דברי חז”ל במשנה וגמרא”.

²⁵ אגרות הראי”ה, חלק א, אגרת רסו, עמוד שד

²⁶ נפש החיים עם מעיין חיים, מאת הרב חיים מרקוביץ’ שליט”א.

²⁷ כעין זאת הגדיר הרב זצ”ל בעצמו את תורתו לעומת תורת חב”ד, כפי שסיפר הרב הנזיר (מבוא לאורות הקודש, עמוד 21, מועדי הראי”ה, פרק א, הערה 2): ”יש להבחין בהגיגות שבין אדם למקום לבין אלה שבין כלל ישראל למקום – אנו עוסקים בבניין האומה כולה”.

²⁸ עיין ספר הכוזרי, מאמר ג, אות יז: ”ויעמוד לתפלה על התנאים אשר קדם זכרם **בברכות הכוללות כל ישראל**. כי הבקשה והתפלה במה שמתויד בן היחיד, אינם אלא מן הרשות, וכבר קבעו לזה מקום בשומע תפלה למי שהוא רוצה”.

²⁹ דברים, פרק יד, פסוק כד